

ПОЛИТИЧКО УЧЕСТВО НА ЖЕНИТЕ ОД ЕТНИЧКИТЕ ЗАЕДНИЦИ ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ 2024

спроведено од:

International Foundation
for Electoral Systems

СОДРЖИНА

01

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

02

ВОВЕД

03

КОНТЕКСТ

04

МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП

05

ЖЕНИТЕ ОД ЕТНИЧКИТЕ ЗАЕДНИЦИ И ПОЛИТИЧКАТА
ЗАСТАПЕНОСТ-ПРОФИЛ И ТРАЕКТОРИИ

06

ЖЕНИТЕ ОД НЕМНОЗИНСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ И
ПАРЛАМЕНТАРНАТА ЗАСТАПЕНОСТ

07

ЗАКЛУЧОЦИ

08

ПРЕПОРАКИ

Оваа анализа е направена во рамките на Програмата за поддршка на изборите на Владата на Швајцарија, имплементирана од Меѓународната фондација за изборни системи (ИФЕС). Ставовите, мислењата и содржините изразени во овој документ не мора да ги одразуваат ставовите на донаторот, проектот или имплементаторот.

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Оваа анализа беше спроведена со цел да се разгледа учеството на жените од етничките заедници на парламентарните избори во 2024 година и да се разберат посебните предизвици со кои тие се соочуваат во однос на политичките и изборните активности. Неколку значајни пресвртници ги обележаа изборите во 2024 година во Северна Македонија, вклучувајќи го и изборот на првата жена за претседател. И покрај тоа што жените од етничките заедници претставуваат над 20% од населението, нивната застапеност на кандидатските листи и во Собранието е под 9,5%.

Иако многу жени од етничките заедници се активни во политиката на ниво на заедницата, оваа група на жени не е воедначена за сите етнички групи. Жените од помалите етнички заедници се борат да докажат дека и тие се релевантни, и во нивните партии и во заедниците. Наспроти тоа, жените политичарки од албанската етничка заедница, преку нивната вклученост во поголемите политички партии, успеаја да стекнат позиции на различни нивоа на управување и повремено имаат лидерски улоги. Жените од помалите етнички заедници и понатаму се соочуваат со социјална, економска и политичка исклученост.

Во системот на пропорционална застапеност со затворени листи, можностите да се биде избран во голема мера зависат од поставеноста на повисоките места на кандидатските листи. Законот предвидува родова квота со праг од 40% во однос на правилата за поставување жени на кандидатските листи, но тоа не дава гаранција за родов паритет. Жените често се поставени на пониските места на овие листи, а политичката фрагментација ги принудува помалите партии да настапуваат во коалиции, што дополнително придонесува жените кандидатки да заостануваат зад машките лидери.

Два аспекта на изборниот систем особено ја попречуваат застапеноста на жените од етничките заедници од помалите политички партии: формулата за јавно финансирање, која ја ограничува способноста на помалите партии да го зголемат своето политичко влијание, и методот на распределба на пратеничките места, кој ги фаворизира поголемите партии во однос на распределбата на преостанатите гласови.

Во новиот собраниски состав сега има помалку жени и помала застапеност на етнички различности. Иако жените имаат подобра застапеност од аспект на ограничувањата од постојната правна рамка, доминацијата на мажите во политиката и понатаму создава пречки. Без конкретни мерки, политичкото учество на жените од етничките заедници може и понатаму да биде значително ограничено. Тоа би можело да се надмине преку изборни реформи, односно преку прилагодени афирмативни активности. Помалите партии треба да усвојат политики за интегрирање на родовиот концепт, да се справат со дезинформациите и говорот на омраза засновани на род, и да го поддржат учеството на жените од етничките заедници преку насочени иницијативи засновани на потребите.

Во 1995 година, Светската конференција за жени, одржана во Пекинг, привлече внимание на фактот дека возраста, попреченоста, социјалниот и економскиот статус, етничката припадност и расата можат да создадат бариери за жените. Интерсекционалноста препознава дека животот на луѓето е обликуван од нивниот идентитет, релациите и социјалните фактори. Тие во комбинација создаваат интерсекциски форми на привилегии и угнетување зависно од контекстот во кој се наоѓа личноста, како и зависно од постоечките структури на моќ, како што се патријархатот, аблеизмот, колонијализмот, империјализмот, хомофобијата и расизмот[1].

Северна Македонија е мултиетничко и мултикултурно општество. Затоа, за да се утврди начинот на кој интерсекционалноста влијае на политичката застапеност, важно е да се усвои пристап за оценка на политичкото учество на жените низ призмата на заедницата[2]. Целта на оваа анализа е да се истражат пречките со кои се соочуваат жените од етничките заедници кога се вклучуваат во политиката и да се дадат препораки за понатамошно подобрување на застапеноста на жените од етничките заедници врз основа на стекнатите сознанија.

Оваа анализа се надоврзува на наодите и препораките извлечени од двете претходни анализи спроведени во областа на политичкото учество од родова перспектива во рамките на Програмата за поддршка на изборите во Северна Македонија, финансирана од Владата на Швајцарија и имплементирана од Меѓународната фондација за изборни системи (ИФЕС). [3]

[1] „Интерсекционалност, Водич со ресурси и збирка алатки“ Интерсекциски пристап за никој да не заостане. UNWOMEN & UNPRPD <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-01/Intersectionality-resource-guide-and-toolkit-en.pdf>

[2] “Transformative Research Methods to Increase Social Impact for Vulnerable Groups and Cultural Minorities” Donna M Mertens во *International Journal of Qualitative Methods* 2021.

[3] „Учество на жените во политичките процеси во Северна Македонија: Мешана слика за родовата еднаквост во контекст на локалните избори во 2021 година“, ИФЕС Северна Македонија, 2022. Застапеност на жените во изборите и политичките процеси во Северна Македонија – Научени лекции и препораки за парламентарните избори за 2024 година, ИФЕС Северна Македонија, 2023.

Застапеноста на жените во едно мултиетничко и мултикултурно општество не се однесува само на постигнувањето родова еднаквост, туку и на отсликувањето на целиот спектар на културолошки и етнички различности на нацијата. Во земја со голем број на етнички заедници, односно, македонска, албанска, ромска, турска, влашка, бошњачка и српска, инклузијата на жените од сите овие групи е од клучно значење за поттикнување на поправичен и репрезентативен политички пејзаж.

Пописот на населението во 2021 година покажа дека околу 9 проценти од резидентното население се изјасниле дека имаат етничко потекло различно од македонско или албанско[4]. Во услови кога етничкиот состав е големо социополитичко прашање и управувањето се води од принципот на правична застапеност, жените политичарки од етничките заедници, до различен степен, успеаја да се пробијат на политичкиот терен. Нивната застапеност на кандидатските листи и како пратенички во Собранието е многу помала во однос на нивната реална бројка и место во општеството.

Социјалната инклузија[5] на жените од помалите етнички заедници варира и се должи на историскиот, социоекономскиот и политичкиот развој на земјата. Акумулирањето солиден „социјален капитал“ од заедницата и избирачите е предуслов за ангажман во политиката, воопшто за жените, и особено за жените од помалите етнички заедници. Тоа се има покажано како уште порелевантно во однос на жените политичарки кои се активни во патријархално опкружување и во етничките заедници со покonzервативни ставови.

Иако институционалната и правната рамка на земјата имаат за цел да се обезбеди застапеност на етничките заедници во јавната администрација, сепак институциите и правната рамка се родово слепи, бидејќи не ги земаат предвид родовите аспекти и не се осврнуваат на различните потреби на жените и мажите.

Афирмативни активности за етничките заедници се преземаат во однос на спроведувањето на изборите, но не и во самиот изборен систем, а секако не и за жените од помалите етнички групи. Во политичката сфера, помалите етнички заедници често се потпираат на доминантните политички партии, особено за време на формирањето коалиции пред изборите. Жените од овие заедници кои се стремат да се кандидираат за функција се соочуваат со двојни предизвици: прво, да се справат со патријархалните структури во рамките на сопствените партии, а потоа да се натпреваруваат со кандидати, и мажи и жени, од поголеми коалициски партии кои имаат повеќе ресурси на располагање.

Во гореопишаниот контекст, претседателските и парламентарните избори во Северна Македонија се одржаа на 8 мај 2024 година. Само шест од 62 политички партии (10 проценти) кои учествуваа на парламентарните избори, самостојно или како дел од коалиција, имаа жени лидерки. За прв пат од независноста на земјата, претседателските избори завршија со избор на жена за највисоката државна функција - претседател на државата. Оваа победа значи значајна пресвртница кон родовата еднаквост. Сепак, парламентарните избори во 2024 година не се разликуваа/не беа подобри од претходните парламентарни избори и беа обележани со отсуство на прашањата за родовата еднаквост во дискурсот на кампањата.

И покрај постоењето на квотата за помалку застапен пол од 2006 година, жените честопати беа ставени на најниските позиции на кандидатските листи, колку што дозволува законот. Таквиот пристап во поставувањето жени на кандидатските листи резултираше со незначително намалување на бројот на жени избрани во Собранието. Ниту една жена од помалите етнички заедници не е избрана во Собранието, а за прв пат не е избран ниту еден претставник од ромската заедница.

МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП

За анализата се користеа повеќе извори на примарни и секундарни податоци. Беше направен темелен преглед на изборното законодавство, извештаите и студиите на меѓународните организации, академската заедница и граѓанските организации[6], и тоа ја даде основата за подготовка на прашалник за полу-водени интервјуа. Исто така, во јуни 2024 година беа спроведени детални интервјуа со осумнаесет жени кандидатки за парламентарните избори во 2024 година, поранешни пратенички од етничките заедници, како и претставници на граѓански организации и државни институции.

За да се надополнат квалитативните податоци од интервјуата, со жените кандидатки и жените партиски членови од етничките заедници беше споделен анонимен онлајн прашалник. Беа добиени и анализирани 42 одговори на прашалникот. Иако бројот на испитаници не претставува репрезентативниот примерок, добиените одговори помагаат да се разбере профилот на жените од етничките заедници кои се вклучени во политиката и да се анализираат трендовите и методот на нивните активности во и надвор од политичките партии.

Покрај тоа, се анализираа и користеа податоците на Државната изборна комисија (ДИК) за регистрација на кандидатите и обработката на доставените пријави[7].

За целите на оваа анализа се користи следнава терминологија:

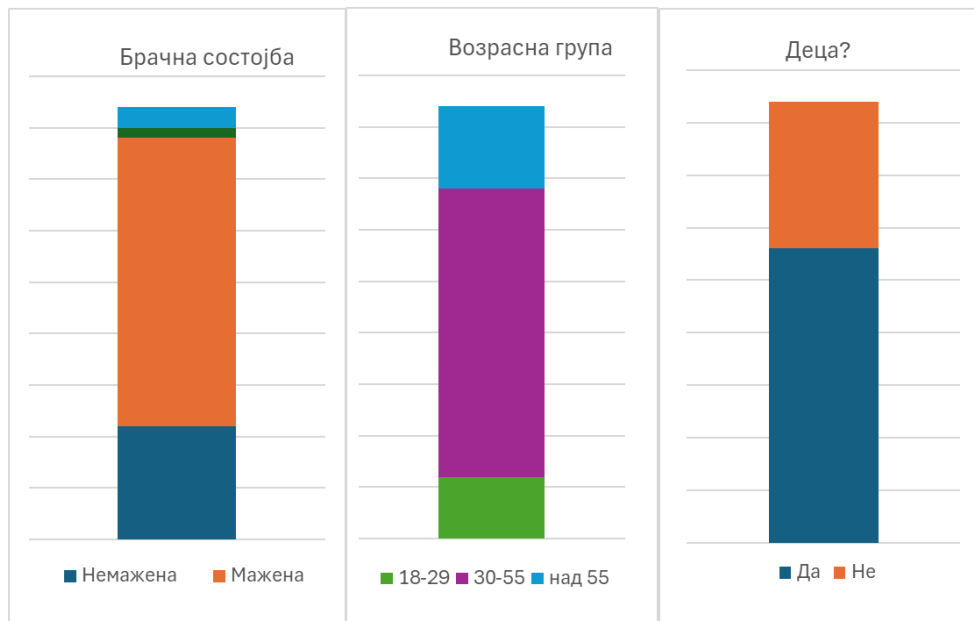
- Помали етнички заедници се однесува на сите етнички заедници во Северна Македонија, освен на македонската и албанската заедница.
- Помали политички партии се однесува на сите активни политички партии кои имаат не повеќе од двајца пратеници во Собранието. Помалите политички партии опфаќаат широк спектар на партии, а членството е со различна етничка припадност. Овие партии може да бидат претежно македонски или албански, или може да бидат организирани околу специфични прашања за одредени етнички заедници, како што се Ромите, Турците, Власите, Бошњациите и Србите.

[6] Вклучително и изјави на меѓународни набљудувачи, извештаи на ЕУ за скринингот и напредокот на земјата.

[7] Достапно на candidatelist.sec.mk

ЖЕНИТЕ ОД ЕТНИЧКИТЕ ЗАЕДНИЦИ И ПОЛИТИЧКАТА ЗАСТАПЕНОСТ-ПРОФИЛ И ТРАЕКТОРИИ

Жените од етничките заедници кои се активни во политиката претставуваат разновидна група и поради тоа нивното профилирање создава предизвик. За оваа анализа и општо земено, жена политичарка од немакедонска етничка заедница е мажена средовечна жена со деца[8]. Овие жени се активни граѓани и се вработени. Тоа е уште еден показател дека вработувањето е главен двигател за политичкиот ангажман на жените од етничките заедници.

Табела 1 - Профилирање на жената политичар од етничката заедница

Жена од помала етничка заедница која е подготвена да се вклучи во политиката може да одбере една од следните опции:

- Да се приклучи на мнозинска[9] политичка партија
- Да се приклучи на политичка партија на одредена етничка заедница,[10]
- Да формира нова политичка партија или
- Да се кандидира како независен кандидат.

Секоја од опциите има одредени специфики кои се сумирани подолу:

➤ Да се приклучи на мнозинска политичка партија

Мал број жени од помалите етнички заедници се одлучуваат да се приклучат на мнозинска политичка партија. Нивниот избор се предводи од барањето можности да се изврши поголемо влијание и да се отфрли политиката на заедницата, а тоа се смета за фактор на зголемен политички клиентелизам. Во согласност со својата силна интегративна парадигма, подоцна развиена во „Националната стратегија за развој на концептот за едно општество за сите и интеркултурализам“, СДСМ се чини дека отвори поширока врата за жените од етничките заедници, за разлика од ВМРО-ДПМНЕ и ДУИ. Жените од ромската и бошњачката заедница беа избрани за пратенички како кандидатки на СДСМ за парламентарните избори во 2020 година.

Да се приклучи на политичка партија на одредена етничка заедница

Се чини дека жените најчесто ја користат оваа опција бидејќи политичкиот ангажман се одвива во рамките на политичка партија заснована на етничкиот идентитет. Таквите партии имаат тенденција да се залагаат за подобра инклузија и застапеност на одредена етничка група во однос на одредени права и/или јавни политики и услуги. Повеќето жени од етничките заедници никогаш не размислувале да се вклучат во партија која не се заснова на (нивната) етничка заедница. Ваквото вообичаено политичко ангажирање сепак е обележано со различен степен на вклученост во политичката сфера.

Кога станува збор за оваа опција, неопходно е да се направи разлика во однос на големината на политичката партија бидејќи тоа го предодредува бројот на пратенички места, и конечно и ресурсите што се обезбедуваат според Изборниот законик. Водејќи се од тоа дека нивната заедница е поголема, како и од добро воспоставените и организирани политички партии, жените од албанската заедница се покажаа како поуспешни (од другите не-македонски помали етнички заедници) во постигнувањето ефективна политичка застапеност на градоначалнички места, советнички места во локалната власт, како и на собраниско и владино ниво.

Жените претставнички на помалите етнички заедници, како членки на политичките партии на етничка основа, не беа многу успешни во продирањето на политичкиот терен, ниту во Собранието, ниту во локалните совети. Клучните причини за тоа се поврзани со:

 Системската неповолност создадена со Изборниот законик, која ги засега помалите политички партии, од кои голем дел ги претставуваат етничките заедници.

 Повеќето од овие партии не користат внатрешни родови квоти за да обезбедат фиксен процент на жени со лидерски улоги

 На женските организации во рамките на овие помали политички партии им недостасува потребното влијание за да значајно учествуваат во процесите на донесување одлуки на партијата.

Од историски аспект, припадниците на турската заедница не се активни учесници во националната политика, и покрај тоа што се претставени од четири политички партии. Ромското население, сè уште една од најранливите групи, и понатаму се соочува со институционална дискриминација и социјални предрасуди. Тие се претставувани од 15 политички партии. Српската, бошњачката и влашката заедница се застапени со по три, односно две политички партии. Сепак, ниту една од овие партии не успеа да избере жена за кандидатските листи за пратеници во Собранието.

Да формира нова политичка партија

Историски гледано, оваа опција ретко се користи во демократска и независна Република Северна Македонија. Меѓутоа, во пресрет на парламентарните избори во 2024 година, кај ромската заедница неодамна беа направени промени во однос на нивната политичка застапеност со формирањето на две нови партии: Сојузот на Ромите, предводен од жени, и Аваја, која вклучи многу жени на својата кандидатска листа. Иако ниту една од партиите не успеа да обезбеди пратенички места, овие поместувања се значајни и може да дадат позитивни резултати во однос на застапеноста на жените на претстојните локални избори во 2025 година.

Да се кандидира како независен кандидат

По успехот на независните кандидати на последните локални избори, парламентарните партии неодамна ја отежнаа оваа последна опција, и одлучија значително да го зголемат прагот на потписи за поддршка на независните кандидати со усвојување на нетранспарентна, рестриктивна и забрзана процедура.[11] Процедурата за собирање потписи е отежната и неопходно е да се располага со време, превозни средства и пари за нотарска заверка; а тоа се ресурси кои жените ги поседуваат помалку од мажите.

Може да се заклучи дека политичката застапеност на жените од етничките заедници се карактеризира со политика заснована на нивната заедница, фрагментираност во однос на бројноста и значителен јаз помеѓу жените од поголемите етнички групи и помалите заедници во однос на нивното продирање на политичкиот терен.

[11] Измените беа усвоени од Собранието на 7-ми март 2024, и ќе се спроведат на следниот изборен циклус. За да учествуваат на парламентарните избори, за листите на независните кандидати претходно постоеше услов да соберат најмалку 1,000 потписи од граѓани кои се запишани во избирачкиот список во дадена изборна единица. Со измените од 7-ми март 2024, независните кандидати сега треба да обезбедат најмалку еден процент од вкупниот број на запишани гласачи во изборната единица во која се кандидираат, што претставува зголемување од речиси 300%.

ЖЕНИТЕ ОД НЕМНОЗИНСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ И ПАРЛАМЕНТАРНАТА ЗАСТАПЕНОСТ

Северна Македонија е парламентарна демократија каде законодавната власт ја претставува еднодомен парламент со 120-123[12] пратенички места, кои се избираат за четиригодишен мандат. Дваесет пратеници со четиригодишен мандат директно се избираат во секоја од шесте изборни единици во земјата, преку систем на пропорционална застапеност со затворени листи, а пратеничките места се распределуваат на кандидатите според Донтов метод и принципот на највисок просек[13]. Жените од етничките заедници[14] се застапени со над 20% од вкупното население, сепак, нивното присуство на кандидатските листи за пратенички е многу помало споредено со нивната реална застапеност во општеството.

Неповолните ефекти на изборниот систем

Принципот на соодветна и правична застапеност на сите етнички заедници е инкорпориран во спроведувањето на изборите. Во општините каде што најмалку 20% од граѓаните припаѓаат на етнички заедници, принципот на соодветна и правична застапеност на сите етнички заедници се почитува при изборот на членовите на избирачките одбори од редот на државните службеници.[15] Во единиците на локалната самоуправа каде што најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот, општинските изборни комисији (ОИК) и избирачките одбори (ИО) мора да го користат, покрај македонскиот јазик и кирилицата, јазикот и писмото на таа етничка заедница.

Покрај членството во изборните органи и употребата на јазикот, спроведувањето на принципот на правична застапеност е втемелено во процесот на одлучување на Државната изборна комисија (ДИК). Во случај кога предлог-одлуката се однесува на интересите на мнозинска заедница, пред да ја стави предлог-одлуката на гласање, секој член на ДИК кој припаѓа на мнозинската заедница има право да побара ДИК да одлучи за таквата предлог-одлука со консензус[16]. Тоа во одредена мера претставува и право на вето, и го отсликува Бадентерово правило за двојно мнозинство во Собранието.

Во однос на родовата застапеност, Изборниот законик вклучува неколку одредби:

- 30% родова квота за изборните органи[17]
- Одредби за задржување на пратеничкото место на избрани жени[18], односно избрани жени да бидат заменети со пратенички од кандидатската листа
- 40% родова квота за кандидатската листа со два критериуми за поставување на листата: најмалку едно од секои три пратенички места е резервирано за помалку застапениот пол, со најмалку едно дополнително пратеничко место на секои десет пратенички места.[19]

[12] Три пратенички места се резервирани за претставување на дијаспората, но, досега не се распределени тие места поради изборот на изборната формула.

[13] „Донтовиот метод“ е математичка формула што се користи во системите на пропорционална застапеност, иако доведува до помалку пропорционални резултати отколку другите системи за распределба на пратеничките места, како што се методите Hare-Niemeyer и Sainte-Laguë/Schepers. Иако формулата се има покажана како ефективна за да се олесни формирањето на мнозинство, а со тоа и обезбедување функционалност на парламентот, сепак ги обесправува помалите политички партии.

[14] Според резултатите од пописот на население од 2022 година, и овој процент ги вклучува сите немакедонски етнички заедници

[15] Член 21 од Изборниот законик.

[16] Член 31, алинеја 34.г од Изборниот законик.

[17] Во својот состав во заминување, ДИК имаше само 2 жени и не ја почитуваше законската квота за родова застапеност.

[18] Член 153-а од Изборниот законик предвидува „Ако е жена пратеникот кој е избран од листата на кандидати, а на кого му престанал мандатот според еден од основите - оставка, осуден за кривично дело, лишено од деловна способност, смрт или неспоивост на функцијата, тогаш за остатокот од мандатот, пратеник во Собранието станува наредниот кандидат од листата жена.“ Истото правило важи и за органите на локалната самоуправа.

Во системот на пропорционална застапеност со затворени листи, кандидатите повисоко на листата имаат поголеми шанси да бидат избрани. Иако политичките партии и коалициите формално ги почитуваат условите за родова квота, тие често постапуваат на начин што ги обесправува жените, обично ставајќи ги жените кандидатки на пониски, понеповолни позиции. Во најлош случај, жените се ставаат на трето, шеста, деветто, десетто, па дури и пониско место кога станува збор за коалиција. Оваа практика ја удвојува нивната неможност да бидат избрани, бидејќи постои тенденција при распределбата на местата да се фаворизираат листите кои добиваат најмногу гласови, обесправувајќи ги оние со помалку добиени гласови. Како последица на тоа, жените од помалите етнички заедници, позиционирани неповолно на листата, се особено обесправени со оваа формула за прераспределба.

Понатаму, поставувањето на жените на понеповолни места на кандидатските листи значи дека родовата квота од 40% не гарантира дека 40% од пратениците во Собранието ќе бидат жени. Тоа беше очигледно на парламентарните избори во 2024 година, и само 35% од избраните пратениците, веднаш по завршувањето на изборите, беа жени. До септември 2024 година, овој број се зголеми на 38,33%, во голема мера поради тоа што избраните пратеници беа назначени на позиции во извршната власт. Во таквите случаи, следниот кандидат на листата го презема испразнетото пратеничко место, а во повеќето случаи, замената беше со жени.[19] За жените од помала етничка заедница и кои се активни во помала политичка партија, парламентарните избори во 2024 година резултираа со тоа што ниту една од нив не беше избрана за пратеничка.

Мандати - Првични резултати на 9 мај 2024			
Партија/Коалиција	Вкупно пратеници	Пратенички	% на пратенички
ВМРО-ДМПНЕ ^[20]	58	23	39.66
СДСМ ^[21]	18	7	38.89
БДИ/ДУИ ^[22]	19	5	26.32
ВЛЕН/ВРЕДИ	13	4	30.77
Левица ^[23]	6	1	16.67
ЗНАМ ^[24]	6	2	33.33

Табела 2 - Мандати - Првични резултати од 9 мај 2024 година

[20] ВМРО-ДМПНЕ - коалиција “Твоја Македонија“;

[21] СДСМ - коалиција “За европска иднина“

[22] BDI/DUI - коалиција “Европски Фронт“

[23] Левица - Македонските суверенисти од третата ера

[24] Движење Знам - За наша Македонија

	Вкупно пратеници	Пратенички	% на пратенички
ВКУПНО	120	42	35

Табела 3 - Вкупен број на пратенички и процент

Мандати – на 3 септември 2024			
Партија/ Коалиција	Вкупно пратеници	Пратенички	% на пратенички
ВМРО–ДМПНЕ	58	26	44.83
СДСМ	18	7	38.89
БДИ/ДУИ	18	4	22.22
ВЛЕН/ВРЕДИ	14	6	42.86
Левица	6	1	16.67
ЗНАМ	6	2	33.33

Табела 4 - Мандати - од 3 септември 2024 година

	Вкупно пратеници	Пратенички	% на пратенички
ВКУПНО	120	46	38.33

Табела 5 - Вкупен број на пратенички и процент

Неповолниот ефект на Законот за финансирање на политичките партии

Според Законот за финансирање на политичките партии, државното финансирање од националниот буџет на годишно ниво се доделува врз основа на два критериуми: 30% од вкупниот износ се распределува подеднакво меѓу сите политички партии кои обезбедиле најмалку 1% од гласовите на последните парламентарни или локални избори во единицата на локалната самоуправа. Останатите 70% се распределуваат пропорционално врз основа на бројот на избрани пратеници во Собранието и членови на општинските совети. Во системот на пропорционална застапеност со затворени листи, овој метод на распределба на средствата има тенденција да ги обесправува помалите политички партии[25]. Во контекстот на Северна Македонија, колку помалку средства добива една партија, толку е помала веројатноста овие средства да се искористат за зајакнување на жените и промовирање на еднакви можности во и надвор од партијата. За да се создадат порамноправни услови, може да се земе предвид и ревидирање на критериумите за распределба на јавното финансирање, обезбедувајќи дека помалите партии и нивните жени кандидатки имаат порамноправни можности да се натпреваруваат во кампањата за следните парламентарни избори.

Неповолните ефекти на Законот за финансирање на политичките партии, во комбинација со значителната фрагментираност во политичката застапеност на помалите заедници и изборниот систем кој ги фаворизира поголемите партии, ги туркаат помалите партии во предизборни коалиции. Во овој контекст, борбата со која жените генерално се соочуваат во пристапот до лидерски позиции во рамките на нивните политички партии ги става во неповолна положба, особено жените од помалите заедници. Мажите лидери на партии обично ги држат највисоките поволни позиции на коалициските листи, и тоа ефективно ги става жените во споредна улога. Оваа динамика важи и во коалициите со поголемите партии и меѓу помалите политички партии. Јасен пример за тоа е коалицијата на БДИ/ДУИ, каде што машките лидери на четирите помали коалициски партнери беа единствените претставници избрани од нивните партии.[26]

[25] Изборен законик, Член 64(5).

[26] Во последниот собраниски состав, 51 од 120 пратенички места во Собранието беа на жени, со што вкупната родова стапка достигна 42.5%. Вкупно 43 жени беа избрани за пратенички на последните парламентарни избори (односно 36%), а осум добија пратеничко место испразнето од претходниот машки кандидат на листата кој беше назначен на функција во извршната власт.

[27] „Земајќи предвид дека речиси кај сите изборни системи постои тенденција да ги концентрираат напорите во полза на поголемите партии кога добиените гласови треба да се преточат во пратенички места и поддршката од народот да е главен критериум за распределба, се чини дека би било посоодветно да се земе предвид бројот на гласови (како во Ерменија, Естонија, Норвешка и како дополнителен критериум, во Романија) или алтернативна директна мерка за поддршка од народот како што се партиско членство, наместо индиректна мерка која автоматски вклучува ефект на нарушување на изборниот систем“. Cfr. Ingrid VAN BIEZEN, Financing Political Parties and Election Campaigns – Guidelines, Integrated project “Making Democratic Institutions Work”, Council of Europe Publishing, 2003, pp. 45 and 46. Cited in Venice Commission, Code of Good Practice in the Field of Political Parties, cdl- ad (2009) 021, paragraph 163.

Избор на кандидати и политичка кампања

За парламентарните избори во 2024 година, 10 политички партии и 6 коалиции, како и една група гласачи предложија 1.770 кандидати. 42 проценти од кандидатите беа жени и од нив, 8,2 % (или 167) беа жени кандидатки од етничките заедници.

Анализата на кандидатските листи за последните два циклуси на парламентарни избори потврдува дека политичките партии главно имаат нумерички пристап кон родовото учество, бидејќи ниту една од нив нема вклучено повеќе жени од минималниот законски услов и само 25% од жените биле носители на кандидатската листа. Значајно е што двете коалиции ВЛЕН/ВРЕДИ и БДИ/ДУИ коалицијата, кои се составени исклучиво од немакедонски политички партии, не номинираа ниту една жена како носител на кандидатска листа. Тоа укажува дека машката доминација во партиското раководство останува непроменета и дека тоа влијае на составувањето на кандидатските листи.

Во обид да се добие подобар увид во активностите околу составувањето на кандидатските листи и спроведувањето на изборните кампањи, следниве информации беа добиени преку онлајн прашалникот.

Во сите политички партии во кои членуваат испитаниците постои женска организација, но само 58% од испитаниците се изјасниле дека нивните партии користат внатрешни квоти за родова застапеност. Значителен број од испитаниците беа политички кандидати за прв пат, што може да го објасни нивното релативно ниско познавање на регулативата за родови квоти и внатрешниот процес на селекција на кандидати во нивната партија. Иако процесот на составување кандидатски листи генерално беше опишан како фер, транспарентен, родово избалансиран и заснован на заслуги, сепак една третина од испитаниците го окарактеризираа како нејасен, поттикнат од фаворизирање и претежно со доминација на мажите.

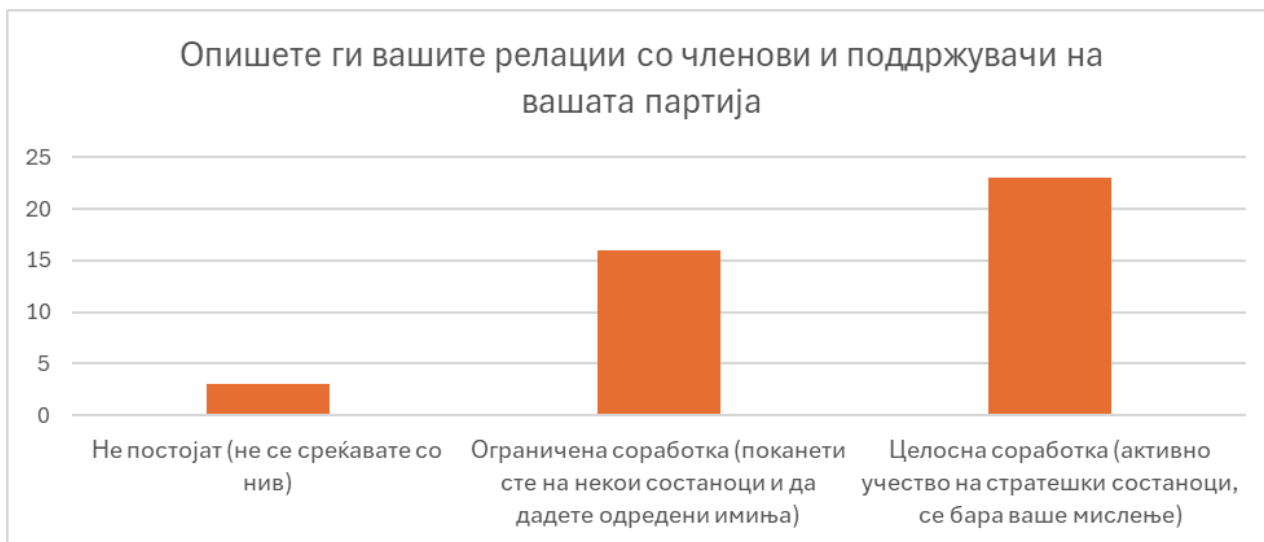

Табела 6 - Процес на подготовка на кандидатска листа

Жените споделија дека не доживеале насилство и дискриминација, како во нивната партија, така и во рамките на нивната коалиција. Тие биле вклучени во различен тип на активности во кампањата и генерално не се чувствувале дека добиваат различен третман и поддршка од нивните машки колеги. Сепак, беа пријавени неколку случаи кога тие биле ставени настрана за време на политичката кампања. Во помалите населени места, активностите и состаноците најчесто ги спроведувале мажи, што потврдува дека во руралните средини во игра е поконзервативната динамика, за разлика од урбаните средини.

Само-проценката на релациите со членовите и поддржувачите на партијата посочува дека некои помали политички партии сè уште не ги надминале ефектите од ставањето настрана на женската организација и фактот дека не се бара целосна соработка од женската организација.

54,8% се изјасниле дека активно учествуваат на стратешките состаноци каде што се бара нивното мислење; 38,8% биле поканети само да присуствуваат на некои состаноци и да наведат одредени имиња, а 6,4% не се сретнале со нивните машки колеги и партиски поддржувачи.

Табела 7 - Однос меѓу кандидатите и членовите на политичките партии

Интеракцијата меѓу партнерите од коалициите повторно дава многу мешовита слика, односно, 33% никогаш не се сретнале со членови и поддржувачи на друга партија од коалицијата. Од другите две третини кои соработувале со други членови и поддржувачи од коалицијата, половината тоа го опишале како ограничена соработка, а преостанатата половина како целосна соработка. Постои простор за поголемо вклучување на жените од помалите заедници, како во партиите, така и во коалициите на кои тие припаѓаат.

Само 19% од жените кои одговориле на онлајн прашалникот биле во комуникација со претставниците на медиумите за време на политичката кампања и во речиси сите случаи тоа било на иницијатива на медиумите. За традиционалните и онлајн медиумите и претходно се има покажано дека ги пренесуваат и засилуваат родовите стереотипи кога ги претставуваат и кога комуницираат со женските кандидатки. Од друга страна, стравот да се зборува во јавност и стравот од онлајн злоупотреба како последица на зголемената видливост во јавноста имаат моќен ефект да ги одвратат жените од видливост.

Парадоксално е тоа што препораките кои испитаниците ги имаат за идните жени кандидатки ја содржат истата порака: верувајте во себе, проговорете и само напред! Сепак, очигледната колебливост кај жените политичари од помалите заедници активно да се вклучат во комуникација со новинарите со цел да ги засилат своите напори и видливост во кампањата, треба да бидат подобро разбрани и адресирани. Тоа е од суштинско значење за да им се овозможи на жените кандидатки од етничките заедници целосно да го зафатат медиумскиот простор.

Табела 8 - Соработка со членови на коалицијата и друга политичка партија

ЗАКЛУЧОЦИ

По парламентарните избори во 2024 година, од 120 новоизбрани пратеници во Собранието, само 11 се жени од етничките заедници (10%), а 10 се од албанска етничка припадност. За прв пат, во Собранието нема претставник на Ромите, а тоа се одразува и на намалениот број и различностите на жените пратенички. Жените политичарки од помалите заедници се соочуваат со значителни предизвици, вклучувајќи ги и рестриктивните родови квоти, ефектот од коалицирањето, родовата пристрасност за лидерски позиции и неповолната распределба на пратенички места и ресурси.

Овие фактори резултираат со нивна недоволна застапеност, и на кандидатските листи и на пратеничките места. Без насочени мерки, политичкото учество на жените од немнозинските заедници би можело да биде сериозно ограничено. И покрај загарантираните права на учество, помалите заедници се соочуваат со нееднакви можности за политички ангажман, а жените од овие заедници немаат ист пристап како другите жени политичари. Овие прашања треба внимателно да се разгледаат во тековните дискусии за изборните реформи.

Жените од македонската и албанската етничка заедница во политиката се чини дека се еден чекор понапред во споредба со жените од помалите заедници. Постоечките правни и институционални механизми кои имаат за цел да ги гарантираат правата и општествената инклузија на помалите заедници - оние кои не го исполнуваат прагот на застапеност од 20% - не содржат критериуми за да се обезбеди правична застапеност и на жените и на мажите.

Политичкото учество на помалите етнички заедници е попречено од одредени аспекти на изборниот систем, кои ги фаворизираат политичките партии што ги претставуваат поголемите заедници. Тука спаѓаат нееднаквата распределба на јавното финансирање и формулата за распределба на пратеничките места, со тоа што и двата аспекти даваат несразмерна предност на поголемите групи.

Додека сите жени политичарки се соочуваат со одреден степен на директна и структурна дискриминација вкоренета во изборниот систем и во структурата на нивните политички партии, тие не претставуваат хомогена група. Динамиката на моќта во општеството ја става партиската припадност на прво место, етничката припадност на второ место и родот на трето место.

Жените од помалите етнички заедници не само што се соочуваат со истите предизвици како и другите жени политичарки, туку се соочуваат и со дополнителни неповолности врз основа на нивната етничка припадност. Тие предизвици влијаат на нивното прифаќање во рамките на нивната заедница и пошироко во општеството, го ограничуваат нивниот пристап до високо образование и вработување во јавниот сектор, и негативно влијаат на положбата во нивната партија. Како резултат на тоа, овие фактори значително ги намалуваат нивните шанси да бидат избрани, што придонесуваат за одржување на недоволната застапеност на жените од помалите заедници на лидерски и избрани позиции.

ПРЕПОРАКИ

Афирмативна акција и изборни реформи: донесување информиран избор

Еден пристап да се обезбеди ефективно учество на жените и поединците од националните малцинства е преку афирмативни активности во изборните правила. Покрај уставно загарантираната застапеност на малцинствата во Собранието и/или посебните собраниски комисији, „Кодексот на добри практики за изборните прашања“ на Венецијанската комисија ги наведува клучните принципи за развивање на правила за афирмативна акција кои се усогласени со европските изборни традиции. Тие принципи се:

- на политичките партии кои ги претставуваат националните малцинства треба да им се гарантираат резервирани места,
- изборните прагови не треба да ја попречуваат застапеноста на националните малцинства,
- и
- исцртувањето на изборните единици (во однос на бројот, големината, обликот и размерот) може да се прилагоди за да се унапреди учество на малцинствата во процесите на донесување одлуки.

Во однос на политичкото претставување, и покрај тоа што со меѓународните норми и понатаму се поттикнува формирање на политички партии на ниво на заедница, тука може да се препознаат и ризици од политичка фрагментација и маргинализација. Се нагласува дека учеството на националните малцинства во политиката не треба да се ограничува само на партии формирани на етничка основа. Во однос на поголемите политички партии, одредбите со кои тие се задолжени да обезбедат застапеност на малцинствата во внатрешартиските комисији и на кандидатските листи се смета дека претставува добра изборна практика.[28]

Одредбите за резервирани места кои одделно се распределуваат за националните малцинства се доста чести во регионот (на пример, во Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Косово, Црна Гора, Словенија, Романија). Иако резервираните места може да бидат краткорочен механизам за обезбедување на застапеност на малцинствата во еден преоден период, долгорочно, интересот на малцинствата и на самата земја може подобро да се задоволи со застапеност преку „редовниот“ изборен систем[29].

Често се смета дека „колку е попрпорционален изборниот систем, толку повеќе им овозможува на малцинствата, дури и на дисперзираните, да бидат застапени во избраното тело[25]“. Затоа, новиот клуч за распределба на пратеничките места, со кој „преостанатите места“ се распределуваат на еднаква основа на сите партии кои ќе го поминат прагот за влез во парламентот, а не на формулата за највисок просек, може да резултира со можна распределба на поголем број места на малите партии и со тоа да се зголемат шансите за жените од овие партии, кои се поставени на најниски можни позиции на кандидатските листи, за да бидат избрани во парламентот.

[28] Венецијанска комисија: Учеството на малцинствата во јавниот живот („Наука и техника на демократија“ серија, № 45).

[29] Во „Збирка на мислења и извештаи на Венецијанската комисија за заштита на националните малцинства (надополнето издание 1)“, декември 2022, CDL-PI(2022)049.

Комитетот на министри на Советот на Европа препорачува земјите-членки да „размислат за воведување на „зипер системи“, односно, наизменични места за двата пола.”[30] Резултатот би бил поставување на жените на поповолни места на кандидатските листи (на пр. бидејќи во моментот е секое трето, шесто место итн., ќе биде секое второ, четврто место итн.) и така би се зголемиле нивните шанси да бидат избрани.

Може да се разгледа и можноста[31] за воведување на јавно финансирање од родов аспект во изборното законодавство за да се унапреди учеството на жените. Системите кои користат комбинација од финансиско наградување или казнување за да ги мотивираат политичките партии да дадат приоритет на родовиот баланс, ќе им овозможат на жените, особено од недоволно застапените групи, да имаат пристап до места на кандидатските листи за да бидат избрани.

Жените од етничките заедници треба да бидат целосно информирани за добрите и лошите страни, како и за можните ефекти од различните опции за пропорционална застапеност (на пр: отворени наспроти затворени листи; една изборна единица наспроти повеќе изборни единици) со цел да имаат значаен придонес во дебатата за изборните реформи и да се залагаат за зголемен политички простор.

Зголемување на прифатот на жените политичарки од помалите политички партии

За да се подобри прифатот на жените политичари од помалите заедници, од суштинско значење е да се зголеми нивното јавно профилирање, покрај зајакнувањето на социјалните врски и нивното економско зајакнување. Политичката промена сама по себе е недоволна без соодветна промена во општествените ставови кон жените. Традиционалните родови стереотипи може да се оспоруваат со зголемување на видливоста на жените лидерки. Сепак, клучно е да се истакнат достигнувањата на овие жени на начини за тоа каква корист носат за целата заедница, притоа внимателно управувајќи со ризиците поврзани со нивната изложеност во јавност.

За ефикасно спроведување на активностите насочени кон зголемено јавно профилирање и прифаќање на жените политичарки од помалите заедници, важно е прво да се создаде амбиент на поддршка од страна на традиционалните медиуми, онлајн платформите и социјалните мрежи.

[30] Совет на Европа, Комитет на министри, Препорака Rec (2003)3 за избалансирано учество на жените и мажите во политичкото и јавното донесување одлуки

[31] Франција ги казнува партиите што нема да го исполнат родовиот паритет во нивните кандидатски листи, со тоа што им го намалува државното финансирање. Со овој механизам, партиите успешно го зголемија бројот на жени на позиции на кои можат да бидат избрани. Хрватска и Португалија обезбедуваат дополнително финансирање на партиите што ги исполнуваат родовите квоти за жени кандидатки, користејќи финансиски стимулативни мерки за да се охрабри таквото постапување. Албанија користи комбинација од родови квоти и финансиски стимулативни мерки, нудејќи бонуси на партиите кои жените ги поставуваат на повисоките места на изборните листи со што им се подобруваат шансите да бидат избрани.

Сузбивање на дезинформациите и говорот на омраза на основ на род.

Говорот на омраза и дезинформациите од родов аспект се закана за општественото ткиво и не треба да се дозволи тие да го обликуваат социо-политичкиот пејзаж. Во извештајот за скринингот на ЕУ се предлагаат различни мерки за надминување на овој предизвик, вклучително и зајакнување на капацитетите на органите за спроведување на законите и кривичната правда за да се евидентираат и пријавуваат случаи на криминал од омраза и говор на омраза.

Во однос на порастот на говорот на омраза за време на изборите, како што беше претходно наведено[32], политичките партии треба да покажат вистинска посветеност во нивните заложби и да се воздржат од користење негативна кампања. Политичките партии, исто така, мора да ја модерират содржината на нивните страници и канали на социјалните мрежи.

Традиционалните медиуми треба да работат на улогата што ја имаат во однос на овековечување и засилување на родовите стереотипи, и тоа преку воведување уредувачка политика со вклучена родова перспектива, родово избалансирани уреднички одбори, идентификација и препознавање на родово-дискриминирачки говор, и подигнување на свеста на новинарите за родово избалансирано известување.

Граѓанските организации кои го сочинуваат родовото движење и жените политичарки од целиот политички спектар треба да одговорат во дадени околности и да возвратат со координирани брзи реакции со поддршка од страна на јавни личности и преку организирано споделување наменски пораки со емпатија за жртвите на онлајн говор на омраза и засрамување на сторителите.

Конечно, во согласност со Препораката за општа политика на Европската комисија против расизам и нетолеранција (ЕКРИ) бр. 15, активностите насочени кон подигнување на свеста за опасните последици од говорот на омраза кај пошироката јавност и особено кај помладата генерација би можеле да се спроведат за корист на целото општество.

Родова еднаквост наспроти еднакви можности

Собраниската Комисија за еднакви можности на жените и мажите и Клубот на пратенички имаат главна улога за донесувањето на родово-сензитивни закони и за надзорот во спроведувањето на меѓународните обврски на земјата за родова еднаквост во националното законодавство. Овие заложби треба да продолжат и дополнително да се зајакнат, вклучувајќи иницијативи за борба против негативната перцепција за родовите иницијативи.

Стратегијата за родова еднаквост на ЕУ за 2020-2025[29] ја определува визијата, како и целите на политиките и активности за да се постигне конкретен напредок во однос на родовата еднаквост во Европа. Со оглед на тоа што преговорите за пристапување во ЕУ започнаа во јули 2022 година, овие напори ја даваат и основата за вклучување на оваа Стратегија и родовото законодавство на ЕУ во релевантното национално законодавство.

[32] Совет на Европа, Комитет на министри, Препорака Rec (2003)3 за избалансирано учество на жените и мажите во политичкото и јавното донесување одлуки [27] Франција ги казнува партиите што нема да го исполнат родовиот паритет во нивните кандидатски листи, со тоа што им го намалува државното финансирање. Со овој механизам, партиите успешно го зголемија бројот на жени на позиции на кои можат да бидат избрани. Хрватска и Португалија обезбедуваат дополнително финансирање на партиите што ги исполнуваат родовите квоти за жени кандидатки, користејќи финансиски стимулативни мерки за да се охрабри таквото постапување. Албанија користи комбинација од родови квоти и финансиски стимулативни мерки, нудејќи бонуси на партиите кои жените ги поставуваат на повисоките места на изборните листи со што им се подобруваат шансите да бидат избрани.

Политичките партии и интегрирањето на родовата перспектива

Политичкиот терен и понатаму останува генерално да биде под доминација на мажите, а политичките партии претежно имаат усвоено рестриктивен нумерички пристап кон интегрирањето на родовата перспектива, и досега не се успеа да се постигнат значителни промени. Иако оваа генерална оценка останува да биде валидна, јасно е дека политичките партии кои ги претставуваат етничките заедници достигнаа различно ниво на напредок на патот на интегрирање на родовата перспектива. Поголемите албански партии се гледа дека се понапредни, со зголемено продирање на жените на лидерски позиции и посилна женска организација и членство.

Наспроти усвоениот нумерички пристап кон суштинската еднаквост[33], еднаквоста на можностите меѓу жените и мажите може дополнително да се зајакне во насока на прераспределба, признавање, учество и трансформација. Имајќи го ова предвид, политичките партии кои ги претставуваат етничките заедници би можеле да ги поттикнат напорите за интегрирање на родовата перспектива преку спроведување на следниве мерки:

➤ Отстранување на неповолностите (редистрибутивната димензија): Поголемите албански политички партии, кои се понапредни во промовирањето на родовата еднаквост, би можеле да воведат самонаметнати квоти, како што е „zipper системот“ (наизменични места за мажи и жени) за кандидатските листи за пратеници и членови на локалните совети. Тие, исто така, би можеле да инвестираат во жените кандидатки за градоначалнички преку обезбедување посебна обука преку нивните партиски академии. Во меѓувреме, помалите партии би можеле фокусот да го стават на поставување повеќе жени на високи места на нивните кандидатски листи од каде ќе бидат избрани.

➤ Справување со стигмата, предрасудите, стереотипите и насилството (димензијата на препознавање): во пракса, сите случаи на насилство треба да бидат процесирани и санкционирани од страна на партијата, без оглед на евентуалните понатамошни судски постапки. Од 62 активни политички партии, 17 партии го потпишаа Кодексот на однесување за борба против насилството врз жените во политиката и во изборните процеси[28]. Политичките партии треба да го потпишат Кодексот и да ги спроведат дадените препораки

➤ Овозможување на учество и давање глас на лицата во неповолна положба (партиципативна димензија): треба да се зајакне женската организација во партијата за да добие зголемена важност во донесувањето одлуки, особено во однос на составувањето и одлучувањето за кандидатските листи во партијата и во рамките на коалицијата.

➤ Приспособување на разликите преку структурни промени (трансформативна димензија): Тоа може да доведе до иницијативи како што се поставување внатрешни родови квоти за сите позиции во рамките на партиската структура, создавајќи можности за жените да имаат пристап до лидерски улоги. Исто така, тоа може да се постигне и преку назначување на претседателката на женската организација на партијата во раководните партиски комисии на национално и локално ниво, и да се разгледа можноста за поставување на жена за заменик-претседател кај помалите партии кои сè уште не го сториле тоа.

Препораки пред локалните избори во 2025

Политичките партии треба да изработат стратегии за информирање во насока на зголемување на нивото на прифаќање и регрутирање жени кандидатки во руралните и оддалечените/изолираните области.

Жените од помалите политички партии и од етничките заедници треба да се залагаат за наменски буџет во рамките на буџетот на политичката партија за 2025 година, а женската организација на партијата самостојно да располага со тој буџет. Тој буџет може да се искористи за активности кои имаат за цел да се зголеми бројот на жени на кандидатската листа на партијата и да се поддржат нивните активности во кампањата со тоа што ќе ги направат поефикасни, видливи, и помалку зависни од партиското раководство.

Политичките партии треба да започнат развојни заложби насочени кон градење на капацитетите на жените членки на партијата, а особено на кандидатките за претстојните локални избори. Тие напори може да се направат во различни области, како што се вештини за изразување во јавност (говори, интервјуа, онлајн објави и теми), јавни политики и услуги на локалната власт, разбирање на средствата наменети за изборна кампања, вклучувајќи го и контактот со медиумите во врска со платеното политичко рекламирање и слично.

Напорите за развој би можеле да се спроведуваат преку програми за менторство, кои се структурирани околу состаноци, размена на е-пошта, обуки, заедничко учество на политички настани или со едноставно спарување на нови жени кандидатки со поiskusни жени или машки колеги.

За жените политичарки од етничките заедници, силната и непрекината поддршка од семејството претставува основа за нивниот политички ангажман. Оттука, градењето на отпорност на семејството во однос на злоупотреби и клевети кои понекогаш се должат на зголемената изложеност во јавност, може да помогне во справувањето со тешките моменти и во давањето трајна поддршка.